

**Imomova Sh., Toshkent oliv umumqo'shin
qo'mondonlik bilim yurti Tillar
kafedrasi o'qituvchisi**

**CHET TILLARINI O'RGATISHDA CHET EL BAHOLASH MEZONLARIDAN
FOYDALANISH**

Annotatsiya: maqolada chet ellarda baholash mezonlari hamda 1-4 darajagacha ALC kitobidan olingan bilimlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: daraja, ko'nikma, metodlar, o'qish, yozish va og'zaki nutq.

Аннотация: в данной статье анализируются критерии оценок, используемые в зарубежных странах, а также уровень полученных знаний в процессе изучения от 1 до 4 книги ALC.

Annotation: The article analyzed the usage of foreign countries marking system and criteria. As well as ALC book range from 1 till 4 books.

Key words: level, skills, methods, reading, writing, listening and speaking.

Ключевые слова: уровень, навыки, методы, чтение, письмо и устная речь.

Davlat ta'lif standarti o'quv dasturlarida til ko'nikmalari bo'yicha jahon andozalariga mos holda aniq talablar ishlab chiqilgan. Bunda tillarni egallash darajasini belgilovchi olti bosqichdan (A1, A2, V1, V2, S1, S2) iborat Umumevro'a standarti (Common European Framework of References) dan foydalaniłgan mutaxasislik OTM bitiruvchilar uchun S1 ko'rsatkichi minimum bilim darajasi sifatida belgilangan.

Chet tillari kasbiy yo'naltirilgan bo'lib, talabalarning nafaqat til ko'nikmalarini amalda rivojlantirishga, balki ularning metodik tayyorgarligini ham oshirishga xizmat qiladi. Bunda barcha til ko'nikmalariga alohida e'tibor berilgan (o'qish, tinglab tushunish, og'zaki nutq, yozma nutq). Oliy ta'lim talabalarini va oliy harbiy ta'lim kursantlarini ijodiy va tanqidiy fikrlashga, mustaqil ishlashga undaydigan zamonaviy metodlar (masalan, portfolio, refleksiya, postir prezentatsiya, loyiha, keys) kabilardan keng foydalaniłgan.

2012 yilning 16-17 fevral kunlarida prezidentimiz Islom Karimov tashabbusi bilan Toshkentda tashkil etilgan “Yuksak bilimli va inellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash – mamlakatni barqaror taraqqiy ettirish va modernizatsiya qilishning eng muhim sharti” mavzusidagi anjuman ochilishidagi mamlakatimiz prezidentining yorqin nutqida muhim omillar qatorida xorijiy tillarni o‘qitishning quyidagi jihatlariga alohida e’tibor qaratildi. “Biz ta’lim tizimida o‘quvchilarining nafaqat keng bilim va professional ko‘nikmalarini egallashi, ayni paytda chet mamlakatlardagi tengdoshlari bilan faol muloqot qilish, bugungi dunyoda ro‘y berayotgan barcha voqeа-hodisalar, yangiliklar va o‘zgarishlardan atroficha xabardor bo‘lish, jahondagi ulkan intellektual boylikni egallahning eng muhim sharti hisoblangan xorijiy tillarni ham chuqur o‘rganishlari uchun katta ahamiyat bermoqdamiz”¹. Aynan shu masalaning davlat siyosati darajasida hal qilinishining 2012 yilning 10 dekabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora – tadbirlari to‘g‘isida”gi qarori misolida ko‘rishimiz mumkin, bu esa yoshlarning til o‘rganishiga bo‘lgan e’tibori yanada oshganidan darakdir. Mazkur qarorda xususan shunday deyilgan: “...mamlakatda O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunini hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirish doirasida chet tillarni o‘qitishning kompleks tizimi, ya’ni uyg'un kamol topgan, o‘qimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishga, respublikaning jahon hamjamiyatida yanada integratsiyalashuviga yo‘naltirilgan tizim yaratildi.”² Mazkur hujjatda belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlash yuzasidan ta’lim tizimining barcha bosqichlarida chet tillarni uzlusiz o‘rganishni tashkil qilish, o‘qituvchilar malakasini oshirish, bilim maskanlarini zamonaviy o‘quv-uslubiy

¹ President I.Karimovning “yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avloni tarbiyalash – mamlakat barqaror taraqqiy etish va modernizatsiya qilishning muhim sharti” mavzusidagi xalqaro konferentsyaning ochilish marosimidagi nutqi - Xalq so’zi 2012 yil 18 fevral.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora – tadbirlari to‘g‘risida” – Xalq so’zi 2012 yil 11 dekabr.

materiallar bilan tahminlashni yanada yaxshilash yuzasidan keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. Qarorda ko‘rsatib o‘tilganidek, chet tillarni o‘rganishni tashkil qilishning amaldagi tizimini tahlil etish shuni ko‘rsatmoqdaki, ta’lim standartlari, o‘quv dasturlari va darsliklar zamon talablariga, xususan, ilg‘or axborot va media–texnologiyalardan foydalanish borasida talabga to‘liq javob bermayotganligi, ta‘lim asosan an'anaviy uslublarda olib borilayotganligi sababli, ta’lim tizimining barcha bosqichlarida chet tillarni uzlucksiz o‘rganishni tashkil qilish, shuningdek, o‘qituvchilar malakasini oshirish hamda zamonaviy o‘quv – uslubiy materiallar bilan tahminlashni yanada takomillashtirilishini hayotning o‘zi taqozo etmoqda. Joriy yilda Oliy va o‘rta maxsus va Xalq ta’limi tizimida faoliyat olib borayotgan chet tili o‘qituvchilari uchun Yevropa umumbaholash me'zonlari asosida 144 soatga mo‘ljallangan malaka oshirish maxsus kursi O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti tomonidan tashkil etildi. Hozirda esa bu soatlar 288 soatga ko‘paytirildi.

Yevropa umumbaholash mezoni boshqa baholash tizimlaridan farqi nimada?

Yevropa umumbaholash mezoni nemischa – *der Gemeinsame europäische Referenzrahmen für Sprachen - GeR*, inglizcha *Common European Framework of Reference for Languages – CEFR* til o‘rganuvchi va o‘rgatuvchilariga cheksiz imkoniyatlar beradi. Ushbu yo‘nalish til o‘rganishda, tilni qo‘llashda va til o‘rganish usullarini egallahda o‘quvchilarning transparent va qiyoslash usullari imkoniyatlarini yaratadi. Ushbu tavsiyalar barcha malakaviy va ko‘nikmaviy bo‘limlar bo‘yicha, ya‘ni o‘qib tushunish, eshitib tushunish, yozish va gapirish ko‘nikmalarini egallah sharoitini yaratadi va olti darajali til ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Yevropa umumbaholash mezoni tilni grammatik nazariyaga ko‘ra o‘rganish emas, balki uni muloqotga mo‘ljallangan usulda o‘rgatishga asosiy e’tibor berishni talab qiladi. Uning o‘z oldiga qo‘yan maqsadlaridan yana biri bu, ko‘ptillilikni shakllantirish, mintaqaviy, madaniy va xalqaro munosabatlarga asosiy e’tibor berishidir. Hozirgi kunga kelib, ushbu baholash mezoni nafaqat Yevropada balki

dunyoning boshqa davlatlarida ham muvofaqiyatli qo'llanilib kelmoqda. Tillarni darajalarga bo'lib o'rganish ancha davrdan buyon mavjud. Birinchi marta bu darajalar 1991 yil Shvetsariyada bo'lib o'tgan tillarni o'rganishga bag'ishlangan simpoziumda barcha jabhalar, masalan til o'rganish va o'rgatish maqsadlari, baholash, feed-back, sertifikatlash masalalari muhokama qilingan. Asosiy o'rta ga qo'yilgan vazifa bu Yevropa davlatlarining til o'rganishini kuchli harakatchanligini xalqaro aloqalarning til o'rganish va o'rgatishda intensiflashtirish sanaladi. Muhokamaga qo'yilgan yuqorida sanab o'tilgan masalalardan asosiy maqsad, Yevropada til darajalarini bir xillashtirish, til o'rganish bo'yicha taklif qilinadigan kurslarning bir xilligi, ular tomonidan beriladigan sertifikatlar va darajalarning barcha uchun tushunarli bo'lishligini ta'minlashdir. Ushbu me'zon asosida chet tillar o'quv rejasining bir xil tuzilishi va mukammallashtirilishi, aynan shu o'quv, yagona o'quv rejasi bo'yicha o'quv qo'llanmalar va darsliklar yaratilishi va shu manbalarning yagona maqsadga xizmat qilinishi, til bilish darajasini belgilovchi imtihonlarni ham mukammal darajada ishlab chiqish imkoniyatini yaratadi. Bu kabi afzalliklarga quyidagilarni ham qo'shish mumkin: Umumbaholash me'zoni til sertifikatlarining butun Yevropa bo'ylab yaroqli va kuchga ega bo'lishini ta'minlaydi, ya'ni nemis tilini faqatgina Germaniyaning o'zidagina emas, balki Rossiya yoki Hindistonda ham bir xil me'zonlar orqali o'rganish va tilni harakatchan tarzda egallah imkonini beradi. Imtihon o'tkazadigan markazlarning chegaralanmasligi imtihon topshiruvchilarining sertifikatlarga ega bo'lish imkoniyatini beradi. Ana shu mezon til o'rganuvchilar uchun (conforms), ya'ni o'zini o'zi baholash shakllarini taklif etishi bilan ham afzaldir. Masalan, muayyan bir chet tilini o'rganayotganlar har bir darslikda bir xil tarzda mavjud bo'lgan bob yoki qismni o'rganib bo'lgach, bob yakunidagi (nemischa- Selbstbewertung) o'z - o'zini baholash qismida, shu bobni qanchalik yaxshi o'rganganligini tekshirib olishi mumkin. O'qituvchilar ham shu shakl orqali talabalarni nazorat qilish va baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Ushbu mezonning boshqa baholash tizimlaridan farqi asosan gapira olish, tushunish, yozish va o'qib tushunish masalalarini egallah muhim omil hisoblanadi. Bundan tashqari ushbu mezon

hayotiy va kasbiy sharoitlarda eng kerak bo‘ladigan til muloqot vositalarini mukammal ishlab chiqqan bo‘lib, har xil til o‘rganuvchiga o‘zi tanlagan kasbda kerakli til ko‘nikmalarini mukammal shakllantirish imkonini yaratadi. Til o‘rganuvchilar bu me‘zon orqali tilni intensiv va o‘zlariga foydali tomonlama o‘rganishlari mumkin.

Umumevropa ta’lim tizimida talabalarning bilim va qobiliyatini kategoriya bo‘yicha aniqlanadi. Har bir kategoriya yana ikkiga bo‘linadi:

A – elementar tilni bilish, oddiy so‘zlashish

A1 – Boshlang‘ich daraja

A2 – Boshlang‘ich yuqori daraja

V – mustaqil (lug‘atsiz) so‘zlashish darajasi

V1 – Mustaqil so‘zlashish yuqori darajasi

V2 – Rivojlangan so‘zlashish darajasi

S – Professional bilish darajasi

S1 – Professional so‘zlashish darajasi

S2 – Professional yuqori yoki ilmiy nutq.

A-A1 – Talabgor o‘zi, oilasi, do‘satlari haqida tanish bo‘lgan so‘z va iboralardan foydalanib gapira oladi, savol bera oladi, tug‘ilgan joyi haqida qisman ma'lumot bera oladi.

A-A2 – Kundalik uchraydigan og‘zaki nutqni tushunadi, o‘zi va oila a'zolari haqidagi asosiy ma'lumotlarni, xarid yoki ishga joylashish bo‘yicha o‘zi to‘g‘risida ma'lumot bera oladi.

V-V1 – Kasbiy faoliyatda uchraydigan ish qog‘ozlarini yuritishni biladi; badiiy adabiyotlar bo‘yicha o‘zining fikrini bayon qila oladi; kundalik yangiliklar, xorijiy davlatlarda yuz bergan voqealari – hodisalar to‘g‘risida fikr bildira oladi, o‘z ichki kechinmalarini yozma va og‘zaki bayon qila oladi.

S-S1 – Ilmiy professional sohada o‘z fikrlarini bayon eta oladi. Qiyin mavzuga oid aniq ma'lumotlarni bera oladi.

S-S2 – Hamma turdag'i og'zaki va yozma ma'lumotlarni tushunadi, ilmiy tadqiqotga oid matnlar tuza oladi, tez va yuqori temp, yuqori aniqlik bilan har xil qiyin holatlarda o'z fikrini ifodalab bera oladi.

2013-2014 o'quv yillaridan boshlab ushbu baholash mezonlariga asoslangan o'quv dasturlari va o'quv adabiyotlari yaratildi. Shuningdek, harbiy bilim yurtida ham NALC kitobi bo'yicha mashg'ulotlar olib borilmoqda. Bu kitob 4 bosqichdan, ya'ni instructor text, student text, listening text, homework text, quiz booklet, flashcards kabilardan iborat. Kitobdagi mavzular amaliy ingliz tili, harbiy atamalar, Amerika tili va madaniyatiga doir bo'lib, undagi mavzular soddadan murrakkabga qarab boradi. Har 15 ta mashg'ulotlardan keyin 50 ta savoldan iborat test topshiriladi va bu test 25 tasi tinglab tushunish, 25 tasi o'qib tushunish ko'nikmalariga berilgan savollarga bo'linadi. Bu kitob intensiv ko'rinishda ham mavjud bo'lib, u quyidagicha kategoriyalanadi³,

ALC book range	ALC Level & Proficiency	ECL/ALCPT Range
1-6	I Elementary	0-29
7-12	II High Elementary	25-51
13-18	III Intermediate	49-63
19-24	IV High intermediate	61-74
25-30	V Advanced	73-81
31-34	VI Advanced Professional	79+

³ Overview of the American Language Course. Lackland Air Force Base . Texas. 2008.